

सुशासन र समृद्धिको इतिहास र अनुच्छेद : उपप्रधानमन्त्री

'राजनीतिक परिवर्तनपछि जनताको जीवनस्तरमा गुणात्मक सुधार ल्याउन सरकारको ध्यान केन्द्रित'

■ जनजिब्रो संवाददाता

काठमाडौं । उपप्रधान एवम् गृहमन्त्री नारायणकाजी श्रेष्ठले वर्तमान सरकारले सुशासन, आर्थिक समृद्धि र सामाजिक न्यायका क्षेत्रमा हालसम्मकै सबैभन्दा राम्रो काम गरेर देखाउने अवस्था आएको दावी गरेका छन् । यो जनाबद्ध विकासमार्फत जनताको जीवनस्तरमा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउने गरी सरकार आर्थिक समृद्धिको यात्रामा क्रियाशील रहेको उनको भनाइ छ ।

पार्टीको दक्षिणकाली नगर समितिले फर्पिङ्डमा आयोजना गरेको कार्यक्रममा बोल्दै नेकपा (माओवादी केन्द्र) का वरिष्ठ उपाध्यक्ष समेत रहेका उपप्रधानमन्त्री श्रेष्ठले राजनीतिक



परिवर्तनपछि अबको सन्दर्भमा जनताको जीवनस्तरमा धारणा व्यक्त गरेका हुन् । 'सरकार यो जनाबद्ध विकासमार्फत गुणात्मक सुधार ल्याउन

सरकारको ध्यान केन्द्रित भएको धारणा व्यक्त गरेका हुन् । 'सरकार फड्को मार्ने दिशामा अधिक बढेको छ,' उनको भनाइ छ- 'सुशासन,

समृद्धि र सामाजिक न्यायलाई वर्तमान सरकारले प्रमुख कार्यभार बनाएको छ ।' अर्थतन्त्रमा

देखिएका समस्या समेत समाधान हुँदै गइरहेको उल्लेख गर्दै अर्थव्यवस्थालाई लयमा ल्याएर

समृद्धिलाई गति दिन सरकार प्रतिबद्ध रहेको उपप्रधानमन्त्री श्रेष्ठले बताए ।

मुलुकको अर्थतन्त्रमा देखिएका समस्या समाधान गर्ने प्रधानमन्त्री पुष्टकमल दाहाल 'प्रचण्ड' ले सरोकारवालासँग गम्भीर रूपमा छलफल गरेको भन्दै सरकारले समस्या समाधानका लागि छिडै ठोस प्रयास अघि बढाउने समेत उनले बताए । सरकारले थालेको सुशासनको अभियान नरोकिएको उल्लेख गर्दै सुशासनलाई गति दिने गरी सरकारले कार्योजनाना निर्माण गरिरहेको उपप्रधानमन्त्री श्रेष्ठले बताए ।

निर्वाचनका क्रममा व्यक्त प्रतिबद्धता पूरा गर्न सरकार प्रतिबद्ध रहेको बताएका उपप्रधानमन्त्री श्रेष्ठले

— | क्रमशः अन्तिम पृष्ठा | —

भूकम्पबाट प्रभावित हजारौं सुत्केरी, बालबालिका पनि त्रिपालमुनि

काठमाडौं । जाजरकोट जिल्लाको रामीडाँडा केन्द्रियन्दु बनाएर गत कार्तिक १७ गते राति गएको ६ दशमलव ४ म्यानिच्युटको भूकम्पले घरमा क्षति पुगेपछि सबैभन्दा बढी सुक्तेरी, ज्येष्ठ नागरिक तथा बालबालिका समस्यामा परेका छन् ।

घरबारविहीन सर्वसाधारणमा चिसो मौसम र त्रिपालका सहारामा रात काट्नुपर्दा विभिन्न खालका स्वास्थ्य समस्या देखा परेको हो । चिसोका कारण बिरामी परेका कतिपय बालबालिका, सुक्तेरी तथा वृद्धवृद्धाले ज्यान गुमाइरहेका छन् । यतिबेला भूकम्पप्रभावित क्षेत्रका स्वास्थ्य संस्थामा बिरामीको भीड लागेको छ ।

जिल्लाभरका १ लाख २८ हजार ९ सय १७ जना भूकम्पका कारण प्रभावित भएका, २२ हजार २ सय ६ जना जोखिममा परेको तथ्यांकले देखाएको छ । भूकम्पपछि ५ वर्षमुनिका १२ हजार ४ सय ४ बालबालिका, १ हजार ८ सय ८३ गर्भवती, १ हजार ७६ जना सुक्तेरी खुला आकाशमुनि त्रिपालभित्र रात कटाउन बाध्य भएका छन् । गरीमीडाँडा भूकम्पका कारण १ हजार ८ सय ३२ दीर्घरोगी, ८ सय ५० जना अपाङ्गता भएका व्यक्ति समेत उस्तै समस्यामा परेका छन् भने १५ वटा स्वास्थ्य संस्थामा पूर्णरूपमा ५५ वटामा आर्शिक रूपमा क्षति पुगेको छ ।

जिल्लास्वास्थ्य सेवा कार्यालयको तथ्याङ्कअनुसार भेरी नगरपालिकामा ४९ हजार ७२ जनसंख्या प्रभावित भएको, ४२ जनाको मृत्यु भएको र ५ सय ५५ जना घाइते भएका थिए । पाँच वर्षमुनिका ४ हजार १ सय १५ बालबालिका ६ सय ७४ गर्भवती, २ सय ८२ सुक्तेरी, २ हजार ८ सय ३६ ज्येष्ठ नागरिक, १ हजार

६५ दीर्घरोगी र ४ सय ८ अपाङ्गता भएकासहित ९ हजार ३ सय ८० जना स्थानीय भूकम्पबाट जोखिम परेका छन् । भूकम्पबाट आठवटा स्वास्थ्य संस्था पूर्णरूपमा र आठवटा आंशिक रूपमा क्षति भएको छ ।

यस्तै २५ हजार ८ सय १५ भूकम्प प्रभावित कुशे गाउँपालिकामा ५ वर्षमुनिका २ हजार ९ सय ४५ बालबालिका ५ सय १५ जना गर्भवती, २ सय ३० सुक्तेरी, ९ सय २० ज्येष्ठ नागरिक, २ सय ७७ दीर्घरोगी एवं ८८ जना अपाङ्गतासहित ४ हजार ९ सय ७५ जना भूकम्पप्रभावित जोखिममा परेका छन् । भूकम्पबाट सातजनाको मृत्यु हुनुका साथै २३ जना घाइते भएको कुशीमा पाँचवटा स्वास्थ्य संस्था पूर्णरूपमा र १३ वटा आंशिकरूपमा क्षति पुगेको छ ।

जिल्ला प्रशासन कार्यालय जाजरकोटका प्रशासकीय अधिकृत हरिशचन्द्र शर्माका अनुसार छेडागाड नगरपालिकामा १ हजार ३ सय ५२ जनसंख्या प्रभावित भएका थिए । एकको मृत्यु भएको छेडागाडमा ५ जना घाइते भएका थिए । ५ वर्षमुनिका ३ सय ७२ बालबालिका, ८६ गर्भवती, ६६ सुक्तेरी, २ सय ४ ज्येष्ठ नागरिक, १५ दीर्घरोगी र नौ अपाङ्गता भएकासहित ७ सय ४३ जना भूकम्पको प्रभावबाट जोखिममा परेका छन् । आठवटा स्वास्थ्य संस्था आंशिक रूपमा क्षति पुगेको छ ।

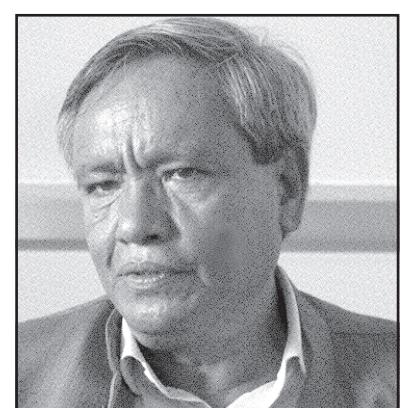
यस्तै भूकम्पबाट ५२ मृत्यु हुनुका साथै ८६ जना घाइते भएका नलगाड नगरपालिकामा २९ हजार २ सय ९ जना प्रभावित भएका थिए ।

भाषा र भाषा आन्दोलन

भाषाको सामान्य परिचय

भाषा मानिसका सम्पूर्ण क्रियाकलापसँग घनिष्ठ स्पले गाँसिएको हुन्छ । भाषाविना विकास र प्रगतिको त कुरै छाडौं, अत्यन्त सरल जीवन समेत सम्भव छैन । पशु र मानवलाई छुट्याउन धर्को तान्ने हो भने भाषा नै त्यस्तो सबभन्दा प्रस्त र टड्कारो धर्को हुनेछ । भाषाविना मानव जीवनको कल्पना नै हुन सक्दैन । यसि महत्वपूर्ण विषयमा हामी सोच्ने गर्दैनौ वा अत्यन्त कम सोच्ने गर्दछौं । तर, कतिपय ज्ञानी मानिसहरु भने भाषाबाटे गहन अध्ययन, चिन्तन र अनुसन्धान गर्न जुटिरहेको हुन्छन् ।

भाषा भनेको के हो ? सबैभन्दा सजिलो जवाप हो- मान्छेले मनका भाव पोख्ने माध्यम । यो कुरा सत्य नै हो तर अलिकति मात्रै । साँच्यै भन्ने हो भने भाषालाई यसरी सूत्रवाक्यमा मात्र बुझ्नै सकिंदैन र त्यसरी बुझेर काम पनि चल्दैन । भाषालाई स्पष्ट स्पले परिभाषित गर्नु फलामको च्युरा चपाउनुसरह कठिन छ । दैनिक जीवनमा यतिविच चाहिने र प्रयोग हुने भाषाको परिचय असाध्यै कठिन छ । जितिसुकै कठिन भए तापनि वैज्ञानिक दृष्टिकोणले, महनतसाथ अनि पता लाग्ने हरेक नयाँ तथ्यहरूको



सामय सन्देश
राम काकी 'पार्टी'

प्रकाशमा इमानदारिताका साथ जुट्ने हो भने यो समस्याको पनि समाधान नहुने भन्नेचाहिँ कुरै छैन । भाषालाई लुकाउने आवरण भन्ने गरेको समेत पाइन्छ । यो भनाइ यथार्थप्रक प्रतीत हुँदैन । वास्तवमा विचारलाई विचार भन्ने आधार नै भाषाले दिन्छ । भाषाकै बलमा नै विचारले वास्तविक स्पष्टिकोणले, भाषालाई लिन्छ । भाषालाई

— | क्रमशः दोजो पृष्ठा | —

विजय प्राप्त गर्ने र सत्ता हातमा लिने कुरा तिनीहरूका लाभि मात्र सर्वभव
ष, जो जनतालाई विश्वास गर्दछन् र उनीहरूकै सिर्जनात्मक क्षमतामा
भर परेर फहको मार्न तयार हुन्छन्।

-लेनिन

जनजिग्नी साप्ताहिक

વર્ષ- ૨૧, અઙ્ગ- ૧૭, માઝસિર ૧૫ ગતે શુક્રવાર, ૨૦૮૦

सम्पादकीय

भूकम्पपीडित गर्भवती र
सुत्केरीप्रति विशेष ध्यान नदेऊ

जाजरकोट र रुकुम पश्चिमलगायतका पहाडी क्षेत्रलाई गम्भीर रूपले प्रभावित पार्ने गरी हालै गएको विनाशकारी भूकम्पका कारण घरबारविहीन बनेका नागरिकहरू चिसो मौसममा कठिन जिन्दगी बिताइरहेका छन् । त्यस क्षेत्रका विशेषतः शिशु, बालबालिका, बयोवृद्ध, सुत्करी, गर्भवती, दीर्घरोगी र अपाङ्गता भएका नागरिकहरूले मझसिर, पुसर र माघको ठण्डी चिसो भुइँमा पालिमुनि गुजार्नु पर्दाको अवस्था के-कस्तो हुन्छ, सहजै बुझन सकिने कुरा हो ।

भूकम्पबाट धरवारावहीन भए पालमुनि बसेकै अवस्थामा कर्तिपय सुत्क्रीं र
शिशुहरूको मृत्यु भइसकेका खबरहरू पटक-पटक प्रकाशित भइसकेका छन् ।
यो दुखद परिवेशमा शारीरिक एवम् स्वास्थ्य अवस्था जटिल भएकाहरूको
सुरक्षा, सुविधा र स्वास्थ्य एवम् पोषणप्रति विशेष ध्यान दिनु र सजगता
अपनाउनु सरोकारवाला र आम नागरिक समेत सबैको आधारभूत कर्तव्य
हो । अप्त्यारो अवस्थाका ती नागरिकलाई पोषणयुक्त खाने कुरा, न्याना
कपडा र रातका निमित्त चिसो-ठण्डीबाट ज्यान जोगाउने खालका ओढने-
ओछ्याउनेको तत्काल बन्दोबस्त गरिनुपर्छ ।

पद, ओहोदा र हैसियतमा रहेकाहरूलाई गरिब एवम् निमुखा जनताले कर तिरेर जम्मा गरेको राज्यकोषबाट लाखौं-करोडौं खर्च गरिने मुलुकमा तिनै निमुखा जनताको बिचल्ली हुँदा पर्याप्त ध्यान पुऱ्याएको नदेखिनु दुःखद र आश्चर्यजनक मात्र होइन, आपत्तिजक विषय हो । स्थानीय, प्रादेशिक र केन्द्रीय अर्थात् सङ्घीय गरी तीन तहका सरकार बहाल रहेको अवस्थामा कठिपय निकायले यथासक्य प्रयास गरेका देखिए तापनि धेरैजसो निकायको उदासीनता खेददूर्ण छ ।

भाषा र...

साहित्य, राजनीति आदिसँग ग्र्यांजेमाझे पारेर शोषक र शोषितको भाषा भन्ने गरेको पनि पाइन्छ । तर, वास्तविकतामा भाषा स्वयंमाने र यसले समाजको खास तप्काको अहित गर्छ भने त्यो भाषा, भाषा नै रहँदैन । समाजका विभिन्न तहका मानिसहरूको बीचमा सम्पर्क गराउने

शाषक र शोषित हूँटन । हा, भाषाद्वारा
नै लेखिने साहित्य, विचार, धर्म
आदिले कुनै खास वर्गको सेवा
गर्दछ । तर, भाषा माटैले भने
युण ने भाषाका मूल युण हा ।
यसो गर्न छाडेपछि अर्थात् सम्पर्क
गराउने आफ्नो चरित्र नै त्यागेपछि
त त्यो कसरी भाषा हन्छ र !

यसरी कुनै एक खास वर्गको मात्र सेवा गर्दैन । भाषाले त समानस्यमा सबै वर्गको सेवा गरिरहेको हुन्छ । उदाहरणका निस्ति हेरौँ- फ्रेच्च भाषाले १९८९ को क्रान्तिपूर्व सामत्तवादको सेवा गरिरहेको थियो भने १९८९ पछि पूजीवादको सेवा गर्न थाल्यो । अझ, त्यति पर पनि किन गइराख्नु र ! यहाँका भाषाहरूलाई हेर्दा पनि त्यो कुरा छल्डगै भइहाल्छ । हिन्दी भाषाले १९४७ पूर्व औपनिवेशिक शासन व्यवस्था र संस्कृतिको सेवा गर्दै आइरहेको थियो । अन्य भाषाहरूका हकमा समेत यही कुरा लागू हुन्छ । भोलि यहाँ ढूलढूला क्रान्तिहरू हुदा यहाँको संस्कृति फेरिन्छ, साहित्यको कायापलट हुन्छ तर भाषा भने त्यसरी फेरिनेछैन । भाषा यथार्थतः तर्गदभ्यागति निझेष्ठ इहनका ।

कुनै खास एक वर्गको मात्र नहुने स्वभावकै कारण भाषाको उमेर कानुन, धर्म, विभिन्न विचार आदिको जस्तो छोटो हुँदैन । भाषा कुनै खास वर्गको वर्गस्वार्थ पूर्तिका निम्नि उत्पन्न भएकै होइन । यो त पैरे अब प्रश्न उठ्छ- के त्यसोभए भाषा समाजको आधार हो त ? साहित्य, कला-संस्कृति आदिलाई भाषाले नै आधार दिन्छ । त्यसैले भाषा समाजको मूल आधार नै पो हो कि त भन्ने प्रश्न पनि उठने

गरेको छ । समाजको मूल आधार
त मानिसको भौतिक अस्तित्वका
निम्नि आवश्यक उत्पादनबाहेक केही
होइन । भाषा न उत्पादनको साधन
हो, न त उत्पादक शक्ति नै । यो
उत्पादन प्रणाली पनि होइन ।
त्यसैले भाषालाई आधार भन्नु
हास्यासपद कुरा हुन जान्छ ।
साहित्य अथवा कुनै उपरीसंरचनाले
समाजको भौतिक जीवनलाई
प्रतिबिम्बित गर्दछ न कि भाषालाई ।
साहित्य वा संस्कृतिले तत्कालीन
सामाजिक व्यवस्थाको वस्तुत्वलाई
बोकेको हुन्छ । त्यसैले यो
उपरीसंरचना हो ।

विकास प्रस्तु बुझाउने सामग्रीहरू भने पर्याप्त छन् । केही हजार वर्षहरूमा भाषाले गरेको विकासका आधारमा भाषा विषयक अध्ययन गर्नु सबभन्दा उचित तरीका हो । एउटा के कुरामा पनि ख्याल गर्नुपर्छ भने, चाहे मानविकी (समाजसञ्चारी) होस् वा प्राकृतिक, प्रत्येक ज्ञान-शाखाले प्राकृतिक वा सामाजिक प्रक्रियाहरूलाई रिथर स्प्रमा बुझेर होइन कि त्यसको परिवर्तनशील स्प्रमा बुझेर विश्लेषण गर्नु पर्दछ । हाम्रो अगाडि भएका प्राकृतिक वा सामाजिक कुराहरू आज जस्तो न हिजो थिए, न त भोलि नै रहनेछन् ।

क्षेत्रलाई विस्तृत बनाइदिएको छ; भाषाको भौतिक अर्थात् जैविक पहलुतर्फ ध्यान दिइएको छ । त्यसयता भाषाको अध्ययनमा मानव वाकेन्द्रीयद्वारा भाषाको उच्चारण हुने तथ्यतर्फ ध्यान दिँदै प्रायोगिक जैवभौतिक विधिको उपयोग हुन थालेको छ । यसको अध्ययनले फेरि यो कुराको उद्घाटन गरेको छ कि निश्चित मस्तिष्कविनाशक भाषागत सम्प्रेषण हुन सक्दैन । यसैले वर्तमान भाषाको अध्ययन गर्दा तान्त्रिकाक्रिया विज्ञान (न्युरोफिजियोलोजी) को पनि उपयोग गरिन थालेको छ ।

भाषाविज्ञानका अभिन्न अङ्ग बनेर
आएका छन् । अब ध्वनि उत्पन्न
गर्न उपयोग हुने ती
अवयवहस्तम्भन्धी अध्ययन गरौ ।
ध्वनि उच्चारण अर्थात् वाक्-प्रकार्यमा
उपयोग हुने अवयवहस्तको अध्ययन
गर्दा के कुरा झाल्याँस्तै अगाडि
आसूछ भने सुन्ने शारीरिक संरचना
भएन भने बोलीको अर्थ नै रहँदैन,
बोलीको अर्थ हराएर जान्छ । यसरी
सान्दर्भिक पक्षतर्फ ध्यान दिँदै जाँदा
भाषाको उत्पत्तिसम्बन्धी अध्ययनको
क्षेत्र क्रमशः गहिरिँदै जान्छ ।

मस्तिष्कको आयतनको वृद्धि
चिन्तनको विकासको एक महत्त्वपूर्ण

खु डू किलो हुन सकदछ । आस्ट्रेलोपिथेसिन (मानिसका प्राचीन पूर्खाहस्को एक समूह) को तुलानामा त्यसबन्दा धेरै पछि देखापरेका नियडरथल जातिको मस्तिष्कको आयतनमा उल्लेखनीय परिवर्तन आएको देखिन्छ । मस्तिष्कको आयतन ठूलो हुनु नै विच्चनशील हुनु होइन । तर, सारा शरीरको द्रव्यमान अनुपातमा मस्तिष्कको आतन ठूलो हुनुचाहू विच्चनको लक्षण हो । यसरी आस्ट्रेलोपिथेसिन जातिबाट नियडरथल जातिका स्पमा मानिस विकसित भएको अवधिमा मस्तिष्कको आयतनमा आएको ठूलो परिवर्तनको समेत करै भाषाको उत्पत्तिसँग त सम्बन्ध छैन ? यस अवधिमै मस्तिष्कको उचाइ बढेको देखिन्छ । मानिसको मानसिक सक्रियताको सर्वोच्च प्रकार्य मस्तिष्क प्रातस्थान केन्द्रित हुन्छ । मस्तिष्कको निधारतरफको भाग बढनुले बताउँछ कि वस्तुजगत्का सामु पर्ने भाग बढदोरहेछ । अवश्य नै मानिसको गति परिस्कृत र केही हदसम्म सचेत भएकाले नै मस्तिष्कको पछिल्लो भाग घटेको र अधिल्लो भाग बढेको हुनुपर्छ । मस्तिष्कको अधिल्लो भागमा ठूलो क्षति पुग्यो भने मान्छे बोल्न सक्दैन र सदाका निम्ति 'लाटो' हुन सक्छ । अर्थात्, मस्तिष्कको यो अधिल्लो भाग मानिसको बोल्ने क्षमतासँग अभिन्न स्पले जोडिएको हुन्छ । अतः यस

भागमा भएको विकास र आएको
गुणात्मक परिवर्तनसँग मानव बोलीको
सम्बन्ध रहेको सम्भावनालाई इन्कार
गर्न सकिदैन ।

मानसका पूर्खी मानन
बाँदरहस्तको जीवाभ्ससँग आधुनिक
मान्छेको तुलना गर्दा एउटा महत्वपूर्ण
अन्तर पाइन्छ कि आधुनिक
मानवका स्वरयन्त्र छोटा र लघिला
भएका छन् । त्यसैले मानिसद्वारा
प्रबल धनिहरू निकाल्न सम्भव
भएको छ । स्वरयन्त्र तल जाँदा
मुखको आधार यसरी फेरिन गयो
कि त्यसले गर्दा नै आधुनिक मानव
मिहीन र फरक-फरक धनि
उच्चारण गर्न सक्षम छ । यसरी
भाषाविज्ञानका निस्ति अन्य विज्ञानका

फरक-फरक शाखाहस्त्रको अध्ययन
सहायक भएको पाइन्छ ।

अब अर्का चाखलाग्दो
तथ्यतर्फ लागौ। बाबुनानीहस्ते भाषा
सिक्ने क्रमको अध्ययनबाट पनि
भाषाको उत्पत्तिसम्बन्धी थुप्रै तथ्य
पत्ता लाईनन् र ? कतिपयले
ठान्नालान् कि यस्तो अध्ययनबाट अ
के पत्ता लागला र ? अर्थात्,
शिशुहस्तको यस्सप्रकारको अध्ययनले
त भाषाको उत्पत्तिकालमाथि के पो
प्रकाश पार्न र ? यथार्थतः पेटभित्रै
भएका शिशुहस्ता पनि लाखौलाख

भाषाको उद्गम र विकास

भाषाको उत्पत्ति कहाँ र कसरी भयो भनेर तिथि, मिति एवम् प्रक्रिया किटान गर्न अन्य प्राग-ऐतिहासिक विषयहरूको तुलनामा पनि यस विषयसम्बन्धी सामग्रीहरूको सर्वथा अभाव छ । भाषाविना अत्यन्त प्राचीन जीवन पनि असम्भव हुने भएकाले यसको उद्गम लाखौलाख वर्षअघि भएको कुरामा कुनै शङ्का छैन । तर, ठीक कतिबेला र कसरी भाषाको जन्म भयो भन्नेबारे अर्थात् भाषाको जन्मबारे स्पष्ट चिह्नित गर्न सामग्रीहरू प्राप्य छैनन् । यस्तो अवस्थामा भाषाको जन्मबारे प्राक्कल्पना नै हुन सकछ तर त्यो यदि समाजका निस्ति सम्प्रेषणको साधन बन्न सक्दैन भने त भाषा नै कसरी पो हुन्छ र ! यसरी हेर्दा भाषा सामाजिक परिघटना पो हो कि जस्तो प्रतीत हुन्छ तापनि यथार्थमा भाषालाई एकाङ्गी स्थपना जैविक सामाजिक-सांस्कृतिक परिघटना मात्र मान्न सकिंदैन भाषाका केही पक्ष जैविक या सामाजिक-सांस्कृतिक परिघटनासँग मिलेको कुरा त हामी सहजै जान्न सकदछौं । यति हुदाहुदै पनि भाषा सम्पूर्णतामा एक विशेष परिघटना नै हो । यसको उद्गमको इतिहास बुझ खोज्दा जैविक (बायोलजिकल) अधिकारीहरूले अन्तिम तरिका

कल्पना सतही, फोस्ट्रो र तथ्यहीन
छ भने त्यस्तो बकम्फुसे कल्पनाको
कुनै अर्थ छैन । तथ्यहस्तारा पेषित
र वैज्ञानिक दृष्टिकोणसम्मत
विधिहस्तका आधारमा गरिएका
परिकल्पनाहरू मात्र सत्यको नजिक
हुन सकदछन् ।

माथि नै छलफल गरिसकियो
कि भाषा एक विशिष्ट परिघटना
हो । कुनै पनि परिघटनाको अध्ययन
त्यसको विकासका आधारमा गरिनु
पर्दछ । भाषाको उत्पत्तिबारे छर्लङ्ग
बुझाउने सामग्रीहरू नभए तापनि
केही हजार वर्ष यताको भाषाको
वा मानविकी (ह्युम्यानेटिज) मात्र
अध्ययन गरेर पुग्दैन ।

सुरुमा भारतीय र युनानी
विद्वानहस्तको अध्ययन विधि पाठ्यात
साहित्यतर्फ जाने गर्दथ्यो । उनीहस्त
भाषासम्बन्धी तथ्यलाई
'वाङ्मीमासात्मक तथ्य' मात्र
मान्दथे । भाषालाई यसरी उनीहस्त
मानविकी विषय मात्रै बताउन
पुग्दथे । भाषाविज्ञानका क्षेत्रमा
उनीहस्तको यही सोचाई पच्चीस
सय वर्ष पूर्वसम्म हावी रह्यो
त्यसपछिका वर्ष हस्तमा भएका
अध्ययनले भने भाषाको अध्ययन

खुलेन नेपाली विमानमाथिको प्रतिबन्ध

काठमाडौं। युरोपेली संघ 'ईयु'ले नेपाली विमानसेवामाथि लगाएको प्रतिबन्धलाई निरन्तरता दिएको छ। उसले नियामक नेपाल नागरिक उद्घटन प्राधिकरणलाई बुधबार त्यसम्बन्धी पत्र पठाउँदै युरोपेली आकाश खुला नगरिएको बताएको हो।

नियामक र सेवा प्रदायक निकाय बेगलाबेलै हुनुपर्ने भन्दै इयुले नेपाली वायुसेवामाथि दश वर्षदेखि प्रतिबन्ध लगाउँदै आएको छ। इयुको प्राविधिक टोलीले हालै गरेको स्थलगत अध्ययन प्रतिवेदनबाटे जानकारी दिन आयोजित पत्रकार सम्मेलनमा प्राधिकरणका महानिर्देशक प्रदीप अधिकारीले गत कार्तिक २८ मा ब्रसेल्समा भएको सुनुवाइका आधारमा तयार पारिएको प्रतिवेदनमा नेपाली विमानमाथिको प्रतिबन्ध नहटाइएको जानकारी दिए।

इयुको प्रतिनिधिमण्डलले भदौ २५ देखि २९ गतेसम्म नेपालमा नेपाल नागरिक उद्घटन प्राधिकरण, नेपाल वायुसेवा निगम र श्री एयरलायन्सको स्थलगत अवलोकन तथा स्थिति मूल्याङ्कन गरेको थियो। इयुले प्रतिवेदनको निष्कर्ष सुरक्षासूचीबाट नेपाल नहटेको जनाउँदै पत्राचार गरेको थियो।

प्रतिवेदनमा नेपाल वायुसेवा निगमको संस्थागत कमजोरीहरू औल्याउदै निगमको नेतृत्व, प्रक्रियागत पद्धति तथा समग्र प्रणालीमा व्यापक सुधार गरिनुपर्ने सुभाव दिएको छ। 'सुरक्षा व्यवस्थापन प्रणाली' (एसएमएस) पालना नगरेको, प्राधिकरणले वार्षिक गर्ने संपरीक्षणमा औल्याएका कमीकमजोरी सुधार नगरेको, संपरीक्षण सूचीको गुणस्तर सुधार नगरेको, उडान सयमको निश्चितता, हवाई कागजात व्यवस्थापन तथा सुभाव कार्यान्वयनजस्ता पक्षमा गम्भीर कमजोरी रहेको, वायुयानको उडान योग्यता तथा क्षमता सम्बन्धमा गर्नुपर्ने आवश्यक नियमन तथा सुरक्षा चासोमा कमी देखिएको उल्लेख छ।

इयुको कालोसूचीबाट निस्कन नेपाल सरकारले गरेका प्रयासको सराहना गरिए पनि प्रतिवेदनमा राजनैतिक नेतृत्वलाई रचनात्मक भूमिका निर्वाह गर्न आग्रह गरिएको छ। प्राधिकरणले अंगीकार गरेको सझाठानात्मक संरचना, कानुनी प्रबन्धप्रति सन्तोष जनाउँदै इयुले नेपालको हवाई सुरक्षा सुधारका निमित निरन्तर सहयोग र गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गरेको छ।

प्रधानमन्त्री प्रचण्ड युएईमा : के-कस्ता विषय उठान हुँदैछन् कोप- २८ मा ?

काठमाडौं। जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय संरचना महासंघिको २८औं सम्मेलन 'कोप-२८' सार्वीक जलवायु कार्यलाई तीव्रता दिने आवानका साथ बिहीबारदेखि सुरु भएको छ। संयुक्त अरब इमिरेट्स (युएई)को दुबईमा हुन लागेको उक्त सम्मेलन आगामी २६ गतेसम्म जारी रहेनेछ।

जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय सम्मेलन 'कोप- २८' मा सहभागी हुन बिहीबार संयुक्त युएई पुगेका प्रधानमन्त्री पुष्पकमल दाहाल 'प्रचण्ड'ले जलवायु परिवर्तनका असर कम गर्न नेपालले गरेका प्रयासबाटे विश्वसमुदायलाई जानकारी गराउने प्रतिबद्धता व्यक्त गरेका छन्।

कोप-२८ मा भाग लिने नेपाली प्रतिनिधिमण्डलको नेतृत्व गर्दै अबुधाबीस्थित नेपाली राजदूतावास पुगेका प्रधानमन्त्री दाहालले त्यहाँ भेला

भएका नेपालीलाई सम्बोधन गर्दै जलवायु परिवर्तनका कारण नेपालजस्ता देशले भोग्नपरेका असरका बारेमा विश्वसमुदायको ध्यानाकर्षण गराउने बताएका हुन्।

सम्मेलनमा याचकका रूपमा नभई अधिकार प्राप्तिका निमित नेपालका मुद्दा प्रस्तुत गर्ने प्रतिबद्धता समेत प्रधानमन्त्री दाहालले गरेका थिए। प्रधानमन्त्रीले कोप-२८ मा जलवायु परिवर्तनबाट नेपाललाई परेको असर र त्यसको क्षतिपूर्ति माग गरिने तथा वित्तीय र प्राविधिक सहयोगको अधिकारबाटे कुरा उठाउने पनि बताए।

आगामी निर्वाचनमा विश्वमा छरिएर रहेका नेपालीले मतदान गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको उल्लेख गर्दै प्रधानमन्त्री दाहालले विदेशमा बसेका नेपालीले निर्वाचनमा भाग लिन नपाउँदा लोकतन्त्र बलियो नहुने भन्दै विदेशमा रहेका नेपालीको मताधिकारका लागि सरकार गम्भीर भएको बताए।

अबुधाबीस्थित नेपाली राजदूतावासको निरीक्षणभन्नाण गरेका प्रधानमन्त्री दाहालले युएईमा रहेका नेपालीको हितमा दूतावासले गरेका कामबाटे जानकारी लिने क्रममा सेवाप्रवाहलाई अभ प्रभावकारी बनाउन निर्देशन दिएको उनको निजी सचिवालयले उल्लेख गरेको छ।

प्रधानमन्त्री दाहालको नेतृत्वमा युएई पुगेको उक्त प्रतिनिधिमण्डलाई युएईका लागि नेपाली राजदूत तेजबहादुर क्षेत्रीले स्वागत गरेका थिए। सोही क्रममा राजदूत क्षेत्रीले युएई र नेपालीबीच व्यापार, पर्यटन र प्राविधिमा सहकार्य अभिवृद्धिका निमित आफू क्रियाशील रहेको भन्दै नेपालको आर्थिक विकासमा युएईको सहयोग जुटाउन दूतावासले गरेका कामकारबाहीबाटे जानकारी दिलाएका थिए।

प्रधानमन्त्री दाहाल स्थानीय समयअनुसार बुधबार राति १:३० बजे दुबईस्थित अन्तर्राष्ट्रीय विमानस्थलमा अवतरण गरेका थिए। दुबई विमानस्थलमा प्रधानमन्त्री दाहाललाई नेपालका राजदूत तेजबहादुर क्षेत्री, नेपालका लागि युएईका राजदूत अब्दुल्ला एम साम्सीलगायत युएईस्थित दूतावासका अधिकारीले स्वागत गरेका थिए। प्रधानमन्त्री दाहालले मंसिर १५ र १६ गते सम्म आयोजना हुने 'विश्वजलवायु कार्य शिखर सम्मेलन'को उच्चस्तरीय सत्रमा भाग लिने तथा १६ गते सम्मेलनलाई सम्बोधन गर्ने कार्यक्रम तयर भएको पराष्ट्र मन्त्रालयले जानकारी दिएको छ। प्रधानमन्त्री दाहालले युएईको ५२२०५१ एकता दिवसका अवसरमा युएईले आयोजना गर्ने समारोहका साथ 'जायेद स्टेनेबिलिटी प्राइज अवार्ड' समारोहमा पनि सहभागी हुने कार्यक्रम छ। प्रधानमन्त्रीले मंसिर १६ गते जलवायु परिवर्तनका प्रभावबाटे नेपालको आवाज उठाउनका साथै कोप वार्ता प्रक्रियामा पर्वतीय मुलुकका 'एजेन्डा'लाई प्रवर्द्धन गर्न 'पर्वतको आहावन : जलवायु संकटबाट हामीलाई कसले जोगाउँछ ?' शीर्षकमा उच्चस्तरीय छलफल आयोजना गर्दैछन्।

उनले उच्चस्तरीय सम्मेलनमा सहभागी हुने सिलसिलामा दुबईमा भेला भएका विभिन्न मुलुकका राष्ट्र/सरकार प्रमुखका साथै अन्य उच्चपदस्थ व्यक्तित्वसँग बेगलाबेलै द्विपक्षीय भेटवार्ता गर्ने कार्यक्रम समेत तय भएको छ। उक्त सम्मेलनमा नेपालले जलवायु वित्तदेखि हिमालका मुद्दासम्मका विषयलाई प्राथमिकताका साथ उठाउने तयारी गरेको छ। सम्मेलनमा नेपालले जलवायु अनुकूलनमा थप प्रतिबद्धता र कार्यान्वयन, जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण, जलवायु वित्त, हानि तथा नोक्सानी, पेरिस सम्भौताको विश्वव्यापी प्रगति समीक्षा, पर्वतीय राष्ट्रहरूका समस्याको पहिचान र सम्बोधनका विषयलाई त्यहाँ भेला भएको छ।

यसैर्गी सम्मेलनमा लैंगिक, स्थानीय समुदाय, आदिवासी, युवाको चासो र सरोकार, प्रविधि हस्तान्तरण र क्षमता अभिवृद्धिलगायत विषयलाई

समेत प्राथमिकताका साथ उठाउने मन्त्रालयले जनाएको छ। मन्त्रालयले सम्मेलनमा प्रस्तुत गर्नका लागि उक्त विषयलाई समेटेर 'राष्ट्रिय स्थिति पत्र' तयार गरेको छ।

मानव इतिहासमा सबैभन्दा तातो वर्षको रूपमा रेकर्ड गरिएको र जलवायु संकटको प्रभावले विश्वभरि मानव जीवन र जीविकोपार्जनमा अभूतपूर्व विनाश ल्याएको समयमा सो सम्मेलन हुन लागेको हो। जलवायु सम्मेलन जलवायु प्रतिबद्धतामा कार्य गर्न र जलवायु परिवर्तनको नराम्भे प्रभावलाई रोकका लागि एक निर्णायक क्षण हुने आशा गरिएको छ। युएईको अध्यक्षतामा हुने यस वर्षको कोप-२८ को अध्यक्ष डा सुल्तान अल जाबेर रहेका छन्।

बिहीबार भव्य समारोहीबीच उद्घाटन भएको सो सम्मेलनमा भाग लिन विश्वका एक सय ६० भन्दा बढी मुलुकका नेता दुबईमा जम्मा भइसकेका छन्।

सम्मेलनको उद्घाटनका अवसरमा युएईका राष्ट्रपति शेख मोहम्मद बिन जायद अल नाह्यानले डिसेम्बर १ २ तारिखमा आयोजना गर्नुहुने विश्व जलवायु कार्य शिखर सम्मेलनमा विश्वभरबाट सहभागी राज्य/सरकार प्रमुखको सहभागिता रहनेछ।

सम्मेलनले तापमान वृद्धिलाई १ दशमलव ५ डिग्री सेल्सियसमा सीमित गर्ने र सन् २०५० सम्ममा हरित यास खुद शून्य उत्सर्जन हासिल गर्ने उपायमा सहमति गरेर जलवायु संकटलाई सम्बोधन गर्न लक्ष्य छ। सम्मेलनमा विश्वभरका मुलुकका प्रतिनिधि, व्यापारीक नेता, युवा, जलवायु वैज्ञानिक, आदिवासी जनजाति, पत्रकार, विभिन्न विज्ञ, सरोकारवालासहित ७० हजारभन्दा बढीको उपस्थितिको अपेक्षा गरिएको छ।

यस सम्मेलनले कार्बन उत्सर्जन घटाउने दायित्वबाटे छलफल, जलवायु अनुकूलन र राष्ट्रिय अनुकूलन योजनाबाटे छलफल, पेरिस सम्भौताको कार्यान्वयन अवस्थाबाटे समीक्षा, जलवायु जन्य हानि र नोक्सानी साथै कोष कार्यान्वयन, जलवायु वित्तसम्बन्धी छलफल, प्रविधि विकास, विस्तार र कार्यान्वयनलगायत विषयमा छलफल अगाडि बढाउने योजना प्रस्तुत गरेको छ।

यसैर्गी महासंध्यान्तर्गत रहेको क्षमता विकास, अल्पविकासित राष्ट्रहरूसँग सम्बन्धित विषय, जलवायु परिवर्तन र लैट्रिगिक सम्बन्धमा, पेरिस सम्भौताको दफा ६ र कार्बन व्यापार, कार्यान्वयनका प्रावधानको प्रभाव, प्रशासनिक, वित्तीय र संस्थागत विषय, जलवायु परिवर्तन र पर्वतीय सवाललगायत विषयमा छलफल अगाडि बढाइन

भाषा र...

वर्षका मानव श्रमका अवयवहरू हुन्छन् । त्यसले यिनीहरूको अध्ययन गरेर भाषाको उत्पत्तिका सम्बन्धमा खासै केही पत्ता लाएदैन भन्नेहरू पनि हुन सक्छन् । तर, अचम्पको तथ्य के छ भने मानिस बाल्यकालको छोटो अवधिमै भाषा राम्ररी सिक्न सक्छ । बोल्ने क्षमतासम्बन्धी मस्तिष्कको संरचना बाल्यकालमा नै तयार हुन्छ । पछि त जति नै कोसिस गरे तापनि पछि सिकिएका भाषा अरुले झौं उसले बोल्न सक्वैन । जङ्गली पशुहरूले उठाएर लगी जङ्गलमै पालिएका-हुर्काइएका कतिपय बाबुनानीहरूलाई पछि मानव समाजमा त्याएर भाषा सिकाउन प्रयत्न गर्दा तिनले राम्ररी सिक्न नसकेका धैरे तथ्यहरू प्रकाशमा आइसकेका छन् ।

भाषाविज्ञान तथा यसलाई पोषण गर्न अन्य विज्ञानका विभिन्न शाखाहरूको अध्ययनबाट निस्कने निष्कर्षलाई भाषा उत्पत्तिसम्बन्धी समस्याको अध्ययन गर्ने एकमात्र उचित प्रणाली मान्युपर्छ । अहिले हामी भाषाको उत्पत्तिकाल तथा प्रक्रियाको स्पष्ट झल्को दिने अवस्थामा छैनौ । कुनै पनि परिघटनाको अध्ययन त्यसको विकासक्रमका आधारमा गरिनुपर्छ भन्ने मूल मान्यता मात्र वैज्ञानिक र सुसङ्गत प्रणाली हो भन्ने विश्वासलाई दोहो-याउँ दै सङ्क्षिप्तमा निम्न निचोडहरू प्रस्तुत गर्न सकिन्छ-

खास भाषाले मात्र बाहक बनेसँग एक पिंडीबाट अर्को पिंडीमा निरन्तरता दिन सक्छ भन्ने मान्यताप्रति ध्यायन पुन्याउनु जरुरी छ ।

आवश्यक अवयवहरू सहितको व्यक्तिले सामाजिक परिवेश पाएर मात्रै पनि भाषा सिक्न सक्दैन अर्थात्, सामाजिक परिवेशभित्र दुर्किरणहरूको मानिसले उमेरको एक निश्चित अवधिमा भाषा सिक्न सक्दछ । भाषाविज्ञानतिर विज्ञानका विभिन्न शाखाहरूको अध्ययन गरिए तापनि भाषासम्बन्धी समस्याको समाधान भनेको भाषाविज्ञानको समस्या हो ।

- भाषाका अन्य कुराहरु झौंयसको विकास पनि सरलबाट जटिलतर्फ, सामान्यबाट विशेषतर्फ र मात्राबाट गुणतर्फ अधिबढेको छ ।
 - समाजका यावत क्रियाकलापमा भाषा प्रयुक्त हुन्छ । यसको स्वभाव सामाजिक छ र यो समाजले अखितायार गरेको सामाजिक प्रणाली, उत्पादन सम्बन्ध आदि फेरिएमा नफेरिने वर्गनिरपेक्ष तर समाजसापेक्ष विशिष्ट परिघटना हो ।
 - जीवन र जगत्मा सूचनाको सम्बोधनलाई सुनिश्चित गर्ने धनिक सूचना प्रणालीलाई नै भाषाको पुरानो स्थ मान्न सकिन्छ । मान्छेको पूर्खी बाँदरले सम्प्रेषण गर्नका निस्ति जुन धनि निकाल्दछ, त्यसलाई नै बोल्ने कामको निर्माण हुनुको जैविक आधार (बायोलजिकल बेस) मान्नुपर्ने हुन्छ ।
 - वाक् र भाषाको प्रतियोग नै भाषाविज्ञान हो । वाक् व्यक्तिगत हुने र बोल्ने मान्छेका विशेष अवयवहस्त्रारा उच्चारित हुने भएकाले भाषा अध्ययनमा जीविज्ञानको पनि उपयोग गर्नुपर्ने हुन जान्छ ।
 - सचेत मस्तिष्कविना भाषा प्रयोग हुन नसक्ने हुनाले मस्तिष्क तथा यसको विकासको इतिहासको अध्ययनबाट भाषा उत्पत्तिसम्बन्धी समस्याको

अध्ययन गर्न भरपूर सहयोग
मिल्दछ । ।

- वाक्का का निम्ति चाहिने अवयव
र सुन्नका निम्ति चाहिने
अवयवहस्को प्राचीनतम् स्थिति
थहा हुन सके भाषाको
अध्ययनमा निकै टूले सहयोग
पुगदथ्यो तर आजसम्म
पाइएका जीवाखहस्मा कठिका
स्वरयन्त्रहरु नपाइएका र
श्रवणका अवयवहरु त अझ
पाईँदै नपाइएकाले त्यो
सहयोग लिन सकिएको छैन ।
 - भाषा प्रकृतिप्रदत्त विज होइन,
न त आनुवाङ्शिक नै हो
बोल्ने आमाबुबाका छोराछोरी
पनि सानैदेखि जनावरहस्सँग
मात्रै छाडिए भने निश्चित
अवधि पार गरेपछि भाषा
सिक्न नसक्ने अवस्थामा
पुगदछन् ।
 - निश्चित मानव समुदायको
संस्कृतिलाई खास समुदायको
खास भाषाले मात्र बाहक बनेर
एक पिंडीबाट अर्को पिंडीमा
निरन्तरता दिन सकछ भन्ने
मान्यताप्रति ध्यान पुन्याउनु
जस्ती छ ।

जरुरा उनी
आवश्यक अवयवहरू सहितको
व्यक्तिले सामाजिक परिवेश पाएर
मात्रै पनि भाषा सिक्न सक्दैन ।
अर्थात्, सामाजिक परिवेशभित्र
दुर्किरणहेको मानिसले उमेरको एक
निश्चित अवधिमा भाषा सिक्न
सक्दछ । भाषाविज्ञानतिर विज्ञानका
विभिन्न शाखाहरूको अध्ययन गरिए
तापनि भाषासम्बन्धी समस्याको
समाधान भनेको भाषाविज्ञानको
समस्या हो ।

भारतमा नेपाली भाषा आन्दोलन
भारतीय राजनीतिक
मानचित्रभित्र पर्ने भूभागमा भारतीय
बसोवास गरिरहेका नेपालीहरू
उनीहरूले अनवरत स्थमा सञ्चालन

गर्दै आएको भाषा आन्दोलनकै
माध्यमबाट बच्ने गरेका छन् । त्यहाँ
उनीहरु हुनुको र अस्तित्वको
सर्वाधिक बोध त्यही आन्दोलनको
बेग र डेगमा हुने गरेको तथ्यलाई
छाडेर भारतीय नेपालीहस्तको प्रश्नमा
कलम चलाउनु भनेको पानीविनाको
बालुवामा पौडेर दूरी पार गर्ने
तस्सन जस्तै हो । भारतीय

- नेपालीहरूको सन्दर्भमा अलिकति मात्रै पनि अध्ययन गर्नासाथै नेपालीभाषीहरूको कुनै न कुनै तवरबाट यो आन्दोलनमा सङ्घर्णनता रहने गरेको यर्थाथ छर्लड्ग हुन जान्छ । एक अर्थमा नेपालीहरूको सामाजिक चेत र इमानदारिताको कसी नै नेपाली भाषा आन्दोलनप्रतिको उनीहरूको सकारात्मक दृष्टि र सङ्घर्णनता नै बन्ने गरेको छ । नेपाली भाषा आन्दोलन समग्र भारतीय नेपालीहरूको केन्द्रीय विषयवस्तु बनेको कुरा छर्लड्ग बुझिए तापनि यो रिस्तिका पछाडिए विद्यमान कारणहरूलाई विहिन्त गरेर तीमध्येका प्रधान कारणको निर्क्षयाले गर्नु कष्टसाध्य काम नै हो । यो कष्टसाध्य कार्यतर्फ समुचित ध्यान दिईँदैन र केवल भावानाको भुमरीमात्र परेर विषयलाई बुझ्ने असम्भव चेष्टा गरिन्छ भने त्यसबाट विषयवस्तुको गहिराइमा पुग्न सकिंदैन ।

भारतीय नेपालीहस्को हितलाई प्रधानता दिएर कलम चलाउनेहस्को सङ्ख्या नगन्य नै छ । समस्याको वित्रिण अत्यन्त सतही ढ़ग्गाबाट गर्ने अर्थात् समस्याको चुरो कारणलाई छाडेर सामान्य अभिलक्षणहस्ताई नै मूल कारण ठानिदिने एकदमै हानिकारक प्रवृत्ति आजपर्यन्त हामीमाझ छावी छ ।

भारतमा रहेका नेपालीहस्तकृति आफ्नो भाषाको प्रश्न किन वा कसरी यति प्रिय विषय बन्यो ? लगभग सय वर्ष यताको भारतीय नेपालीहस्तकृति इतिहास भनेकै भाषाको आन्दोलनको इतिहास बन्नुको पछाडिका वस्तुगत तथा आत्मगत कारणहरू के को हुन् ? अझ विचित्र कुरा त बढदो जनसङ्ख्याका कारण कृषिबाट विस्थापित भई कामको खो जीमा भारत पसे काम नेपालीहस्तदेखि लिएर माटोसँगै भारतमा सामेल हुन पुगेका तथा देश नै भारतमा गाभिएकाले भारतीय बन्न पुगेका समेतको केन्द्रीय माग नेपाली भाषाको मान्यता बन्ने गरेको इतिहास हाम्रो अगाडि विद्यमान छ । यस्तो स्थितिलाई जन्म दिने कारणाहट के को हुन त ?

यी गम्भीर प्रश्नहस्तके उत्तर
सतही र हचुवा ढङ्गले दिनेह
प्रयत्नले समस्यालाई बुझन मद्दत
गर्दैन; समस्या समाधानको कार्यभार
प्रस्तुत गर्ने कुरा त टाढाकै कुर
भयो । भारतीय संविधानमा भाषाको
किटानीभन्दा पहिले र पछि समेत
यस विषयको अध्ययनतपार
गम्भीरतापूर्वक जुट्ने काम कर्म मात्र
भएको छ । यसेको परिणाम हो
कि विद्वान् भनेर सर्वत्र नाम
फैलिएकाहरूले पनि भाषागत
मान्यतापाइ आयेजित कार्यक्रमहस्तम
सतही र भावुक कुरा गरेर आ-
आफ्ना पुऱ्के बौद्धिक हैसियतको
प्रदर्शन गर्दै आएका छन् । नाम
चलेका अधिकाड्स विद्वानहस्तको भाषा
र भाषागत मान्यतासम्बन्धी विचारले
उनीहस्त त दिमागमा हामीले
अन्नातश्यक रूपमा पालिरहेका

હાઉગુજી માત્ર રહેછનું ભન્ને કુરા
સાવિત ગરિદિએકો છ | યસસ્તે
ભાષા આન્ડોલનબારે નયાં શિરાબાત
અધ્યયન ગર્નુપર્ને વિરાટ ઐતિહાસિક
જિમ્મેવારી પણ હામ્રા સામું ઉપસ્થિત
ભએકો છ |

भाषाको संवैधानिक मान्यता पाएर नेपालीभाषी भारतीयहस्ते के पाए ? यस विषयमा हाम्रा बुद्धिजीवीहस्तको ढूलो हिस्सा कुहिराको काग बनेको कुरा त्यतिबेल बढी स्पष्ट भयो, जब त्यो मान्यता पाएपछि भएका छलफलहरूमा बालब्याधिका लक्षणहरू देखापरे अर्थात्, नानीहस्ते ललीपप पाप झै स्थिति रहयो हाम्रा पुराना च पाका नेता र बुद्धिजीवीहस्तमा भाषागत संवैधानिक मान्यतालाई त नानीहस्ते ललीपलाई झै चुरैदै बस्दै गर्ने भावयुक्त रायहरू समाजलाई नेतृत्व प्रदान गर्ने कस्सिएका दिग्गजहस्ते अधिकारीहरू सारे । स्थिति एकातर्फ यस्तो रथ्यै भने अर्कातिर भाषा आन्दोलनको गम्भीरतापूर्वक अध्ययन गर्ने र त्यस्तो मान्यतापूर्वको तथा त्यसपछिको स्थितिबारे ठोस विश्लेषण गर्ने प्रयत्नहरू पनि फाटफुट स्पमा हुन थाले । तर, अगुवाको दावा गर्वै आउनेहस्तको विजयको डङ्का र नगराका बीच स्थितिको ठीक

मूल्यांकन गरिनुपर्दछ भन्ने
आग्रहको मसिनो स्वर दबिएर रहेको
अवस्था आजपर्यन्त कायम छ ।
भाषा आन्दोलनमाथि ठोस र
वस्तुवादी दृष्टिकोणले छलफल गर्ने
क्रम सुरु गर्नकै निस्ति पनि आजको
स्थितिमाथि बोद्धिक धावा बोल्नुपर्ने
आवश्यकता दृष्टिगोचर भएको छ ।
त्यस दिशातर्फकै जिन्नो प्रयासका

स्यमा अब सोझै विषयतर्फ प्रवेश गरौं ।

भारतमा ने पाली भाषाले 'मान्यता' पाउनुपर्ने माग र नेपाली भाषाभाषी तथा अन्य पहाडी जातिको बाहुल्यता भएको दर्जिलिङ, डुर्बस, आसाम, अरूणाञ्चल प्रदेश आदि भूभागलाई एउटा विशिष्ट राजनीतिक इकाई बनाउनुपर्छ भन्ने माग एकापासमा आसपास खेल्दै अधि बढेको इतिहास हाम्रा अगाडि विद्यमान छ । यी दुईमध्ये कहिले अघिल्लो त कहिले पछिल्लो माग सतहमा देखापर्ने गरेको छ । आसपास यसकारण भनियो कि एउटा मुद्दा प्रमुख माग बनेर अगाडि आसुदा अर्को मागबारे प्रायः कमै मात्र चर्चा गर्ने गरिन्छ । यस भूभागलाई एउटा बैग्नै राजनीतिक इकाईका रूपमा सङ्गठित गर्ने माग र नेपाली भाषाले सैवेधानिक मान्यता पाउनुपर्छ भन्ने मागमध्ये कहिले अघिल्लो र कहिले पछिल्लो प्रमुख बनेर अगाडि आउनु अनि तथाकथित जानेमानेकाहरूमा यी दुईलाई एक-अर्काबाट अलगथलग पारेर हर्ने दृष्टिकोण हुनुले यी मागहरूका सम्बन्धमा काफी भ्रम पर्ने गरेको छ । आफ्नो निकृष्ट र नितान्त व्यक्तिगत त्रुष्टिका निम्नि कतिपयले जानेरै र कतिले चाहिँ अज्ञानतावश नेपालीहरूको आधारभूत हितसँग सम्बन्धित यी दुई मुद्दाहरूलाई एकार्काबाट सर्वथा भिन्न मुद्दाका रूपमा प्रस्तुत गरिदिनाले इतिहास बुझ्ने, इतिहासबाट सिक्ने र इतिहासको निर्माण गर्ने जनताको महान् अभियानमा काफी हदसम्म बाधा उत्पन्न हन्ते गरेको छ ।

भाषाको माग र माटोको माग (सजिलै बुझियोस् भनेर यस पदावलीको प्रयोग गरिएको) दुवैलाई हाम्रो पहिचानका निस्ति भनेर स्पष्ट स्वीकार्ने हरूले पनि कतिपय अवस्थामा एउटै प्रजातान्त्रिक आन्दोलनअन्तर्गतका, एकार्काका परिपूरक दुई मागहरूका रूपमा ठोस रूपले किटान नगरुका पछाडिको मानसिकताले समेत यदाकदा नकारात्मक काम गरेको छ । जानीजानी वा अन्जानमा, यो वा त्यो कोणबाट, माटोको मागबाट भाषाको मागलाई अलग्याउन खोजिए तापनि दुक्कका साथ भन्न सकिन्छ कि यी दुवै माग नेपालीहरूको सिङ्गो स्थिति र उनीहरूको आवश्यकताका बीचको टक्करबाट निःसृत, वस्तुतः एउटै आन्दोलनका दुई ठोस मागहरू हुन् । यसैले यी दुवैलाई केस्त्राकेस्त्रा केलाउँदै अध्ययन गर्नुसम्म त मुनासिव नै ठहर्छ तर एउटाबाट अर्कालाई अलग्याएर हेर्ने प्रयत्नले भने यथार्थमा सिङ्गो आन्दोलनलाई नै कमजोर तु ल्याउँछ । जनतान्त्रिक आन्दोलनका सन्दर्भमा यी दुवै मागहरूको विशिष्ट महत्त्व भएकै कारणले यस भूमागका नेपालीहरूको सिङ्गो स्थितिलाई प्रतिनिधित्व गरेर ठोस मागका रूपमा भाषा र

स्वशासनका कुराहरु अगाडि
आएका छन् । झट्ट सुन्दा भाषाको
माग शालीन, विनप्र र बौद्धकतापूर्ण
जस्तो लाग्दछ र माटोको मुद्दा
अलि खस्तो, ठाडो र चर्काजस्तो
लाग्दछ । यद्यपि यी दुवै माग
इतिहासको खास चरणमा एउटा
समुदायको अनिवार्य आवश्यकता
बनेर अगाडि आएका छन् ।

समाज विकासक्रमअन्तर्गत पूजीवादी युगको खास चरणमा

राष्ट्रिय राज्यहरू, राष्ट्रियता, राष्ट्र आदि धारणाको जन्म भएको हो । पुजीवादको जन्मस्थल युरोपको पनि सर्वाधिक उन्नत बेलायती साम्राज्यवादको नड्गाले यी भागहरूलाई दर्खन्याएसँगै ती भूभागमा सामाजिक सम्बन्धहरू पनि खल्बलिए । आज भारतीय सङ्घको प्रान्त बनेका कठिपय भूभागहरू ब्रिटिसहस्रको शासनकालमा नै भारतमा गाभिन पुगे । बेलायतद्वारा स्थापित उद्योगहरूको आवश्यकता पूर्तिका निस्ति दूरदराजका क्षेत्रहस्तात तीव्र रूपमा कच्चा माल र सस्तो श्रमको दोहन सुरु भयो । यसको सामाजिक प्रभाव यो पनि भयो कि आदिम सामुदायिक ढाँचाहरू ध्वस्त हुन थाले र त्यसको ठाँउ निजी स्वामित्वले लिन थाल्यो । विभिन्न नाममा रहेका किपटजस्ता साझा सम्पति र सामुहिक जीवन पद्धतिलाई पुँजीवादी प्रभावले निषेध गर्दै लग्यो र त्यसको ठाउँमा एउटै समुदायभित्र पनि आर्थिक वर्गहरूको अभ्युदय भयो । समाजको आन्तरिक जीवनको निरन्तर विकास र त्यसमा पर्ने बाह्य प्रभावबाट नेपाली समुदाय अछुतो रहने प्रश्न आएन । त्यसैले यो समुदाय भित्र पनि पुरानो उत्पादन सम्बन्ध र नयाँ उत्पादक शक्तिका बीचको खाडल गहिरो बन्धो र स्वाभाविक रूपले भक्तको पुरानो सम्बन्धको जगमा नयाँ पालुवाहरू देखापर्न थाले ।

ने पाली भाषी ह रुले
केन्द्रविन्दुका स्पमा मान्दै आएको
दाजिलिङ तथा यस वरपरका
भूभागलाई मिलाएर ऐटा छुट्टै
राजनीतिक इकाई निर्माणको
प्रश्नलाई १९०७ तिर विशेष स्पमा
उठाइएको तथा भाषा
आन्दोलनलाई व्यवस्थित स्पमा
अगाडि बढाउन १९२४ मा नेपाली
साहित्य सम्बेलनको गठन भएको
लिखित इतिहास पाइए तापनि
यसको पृष्ठभूमि त्यसभन्दा पनि
पचासौ वर्ष अगाडिदेखि तयार
हुदै आएको कुरालाई पटकै
बेवस्ता गर्न सकिंदैन । त्यसैले
भाषा र छुट्टै राजनीतिक इकाईका
मागहस्मार्फत मुखिरित आन्दोलनका
प्रस्थानविन्दु पहिल्याउन इतिहासको नालीबेली खुट्टाउनु
पर्ने हुन्छ । सुरुमै हामी के कुरामा
पनि स्पष्ट हुनु पर्दछ भने भाषा
र अन्य कतिपय सवालहस्मा
समानता रहदा रहदै पनि यस
भूभागमा चल्ने भाषा आन्दोलनमा
सुरुदेखि नै नेपालका भन्दा भिन्न
विशिष्टताहरू रहँदै आएका छन् ।
अझ स्पष्ट शब्दमा भन्दा
राजनीतिसँग यसको सम्बन्धका
आधारमा भाषाको विकासको
अध्ययन गर्दा नेपाल र भारतमा
नेपाली भाषा आन्दोलन एकदमै
भिन्न प्रकारले अगाडि बढेको

पाइन्छ | यसै आले खमा यी
 विभिन्नताहरू र भारतमै पनि
 नेपालीहरूको इतिहासको विहङ्गम
 विवेचना सम्भव छैन | अतः यहाँ
 केवल आधारभूत स्थले प्रासङ्गिक
 छलफल र सन्दर्भहरूको उठान गरी
 स्थापित गर्न खोजिएका सत्यलाई
 मात्र उद्घाटित गर्ने प्रयत्न गरिएको
 छ |

नेपालमा भइरहेको भाषाको विकासको प्रभाव भारततर्फ समेत परे तापनि ने पालमा जस्तू गैरनेपालीभाषी जनसमाजायहस्ताथि

शासकद्वारा जबर्जस्टी नेपाली भाषा लादने काम भारतमा भएन । नेपालबाहिर सहज स्यमा नै नेपाली भाषा समत माध्यम भाषाका स्यमा अगाडि बढ्यो । भारतमा अङ्ग्रेजहरूको आधिपत्यले त्यहाँको आर्थिक जीवनमा पारेको प्रभावसँगै समाजिक-सांस्कृतिक जीवनमा पनि परिवर्तन दृष्टिगोचर हुन थाल्यो । यो अवधि नै त्यस्तो अवधि रहयो, जुन अवधिमा बेगलाबेगलै जनजातीहरू नेपाली भनिने समूहभित्र सामेल हुदै गए । बसाइका दृष्टिले टाढा-टाढा छरिएर रहे तापनि दार्जिलिङ, डुर्बर्स, आसाम, आदि नेपालीभाषी समुदायको बाह्यतायुक्त प्रदेश भएकाले यी भूभागहरूलाई मिलाएर बहुराष्ट्रिय भारतको एउटा राष्ट्रियताका स्यमा अधि बढ्ने ऐतिहासिक आवश्यकताको अभिव्यक्ति विभिन्न माध्यमबाट हुनु स्वाभाविक थियो । अङ्ग्रेज साम्राज्यवाद र विद्यमान सामन्तवादी ढाँचाका कारण स्वतन्त्र ढङ्गले एउटा छुट्टै अर्थतन्त्रको विकास हुन नसके तापनि नेपाली भाषाले एउटा जबर्जस्ट उपकरण बनेर विभिन्न जाति-जनजातीलाई जोड्ने काम गन्यो । विकासको यो क्रम अगाडि बढाउन उत्तरपूर्वका जनजातीहरूको सरल जीवनशैली र विकासित भइनसकेको भाषा पनि सहायक बने । उत्तरपूर्वी सीमान्त प्रान्त (नर्थ इस्टर्न फ्रन्टियर प्रोभिन्स) नामक एउटा छुट्टै इकाईका माल लिएर नेपाली, भोटे, लाख्ये आदि सङ्गठित हुनु तथा कालान्तरमा यिनै समुदायहरूले हिल मेन्स एशोसियसनको गठन गर्नुले यस आलेखमा वर्णित प्रस्थापनाको पुष्टि हुन्छ । असमानता, भेदभाव र हेपाहा प्रवृत्तिका विरुद्ध आत्मगौरवको समाजिक लडाइँ लड्न पहाडका भोटे, लाख्ये देखि कछाडका अदिवासीहरू पनि प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष स्यमा नेपालीसँगै आन्दोलनमा सामेल हुने गरेका छन् । अतीतमा भोटिया समुदायका एसडब्ल्यू लाडनेला र लेख्चा समुदायहरूका डा. येनसिह, सितिलिङ समेतले साझा राजनीतिक लडाइँमा आ-आफ्नो समुदायको प्रतिनिधित्व गर्नु र नेपालीलगायतका पहाडवासीले उनीहरूलाई प्रतिष्ठित नेता मान्नु तथा भाषा आन्दोलनमा यी समुदायहरूको आजपर्यन्त प्रत्यक्ष सहभागिता रहिरहनुले स्पष्ट हुन्छ, गणतान्त्रिक र अधिकार प्राप्तिका आन्दोलनहरूमा सबै पहाडी जनजातीहरू एकाकार भएर अधि बढ्ने गरेका छन् ।

राष्ट्रहस्तको मुक्ति सङ्घर्षको बेगवान्, आँधीमय परिवर्तनले संसार हल्लाइरहेको त्यस कालमा भारतीय उपमहाद्विपभित्रका जनताले पनि अझ्येज साम्राज्यवादविरुद्ध सङ्घर्ष चलाए र नेपालीहस्तको उल्लेख्य तपका त्यसमा सामेल भयो । ...क्रमशः

कोप- २८ : सम्बोधन होला त नेपालजस्ता देशको माग ?



मानव र समग्र प्राणी जगतको अस्तित्वमाथि नै खतरा पैदा भएको भन्दै संसारभरका राष्ट्रप्रमुख र सरकार प्रमुखहरूको महाभेला आजदेखि संयुक्त अरब इमिरेट्समा सुरु भएको छ। संयुक्त राष्ट्रसङ्घले जलवायुका सन्दर्भमा छलफल गर्न आयोजना गर्ने वार्षिक बैठकको २८औं संस्करण दुबईमा सुरु भएको हो। यसलाई कोप-२८ को नाम दिइएको छ।

कोपमा अझ्योजी वर्णमालाका तीन अक्षर छन्- सिओपी। यसको पूरा अर्थ कम्फोर्टेस अफ पार्टिज वा पक्ष राष्ट्रहरूको सम्मेलन भन्ने हो। जलवायु र परिस्थितिक प्रणालीमा समस्या पैदा भएको निष्कर्षका साथ सन् १९९२ देखि नै संयुक्त राष्ट्रसङ्घले यसको अभियान सुरु गरेको हो। राष्ट्रसङ्घीय जलवायु सहर्माताका हस्ताक्षर गर्ने राष्ट्रलाई पक्ष राष्ट्र भन्दै यस अभियानको सुरु गरिएको थियो। सो सम्मेलनमा सहभागी हुन प्रधानमन्त्री पुष्पकमल दाहाल 'प्रचण्ड'को नेतृत्वमा एक प्रतिनिधिमण्डल दुवई पुगेको छ।

हाप्नो पृथ्वीको पारिस्थितिक प्रणालीमा ठूलो खतरा पैदा भएको छ। अतिवृष्टि, अनावृष्टि, लामो खडेरीका अलावा, निरन्तर हिमनदी पल्लन थालेको छ। यसबाट विश्वव्यापीरूद्धस्पमा पानीको सङ्कट, प्राकृतिक विपत्तिको अलावा मानवीय सङ्कटसमेत पैदा भएको छ। त्यसलाई कम गर्न तथा पृथ्वी सबैको साफा घर हो भन्ने मान्यतालाई थप मुखर गराउनका लागि यस सम्मेलनमा महत्वपूर्ण छलफल हुने विश्वास लिइएको छ।

जानकारहरूले अन्त्रान्टिका महादेशमा लगातार हिँउ पल्लनु, अस्ट्रेलिया र अमेजनको जङ्गलमा लागेको ढेलोसम्पलाई पनि जलवायु परिवर्तनका सङ्केतहरूका रूपमा अर्थाएका छन्। यस खालको विश्वव्यापी सङ्कटको बहुआयामिक आयाममा गहिरो अनुसन्धान गर्ने, त्यसको कारण तथा प्रभावको खोजी गर्ने ध्येयका साथ हरेक वर्ष यस्तै महाभेलाको आयोजना गरिन्छ। आलोचकहरूले भने विगतमा धनी र शक्तिशाली देशले यस क्षेत्रमा जनाएको प्रतिबद्धता पूरा नगरेको र कमजोर एवं हिमाली देशहरूमा परेको सङ्कट न्यूनीकरणमा ध्यान नदिएको भन्दै गुनासो गरेका छन्।

सन् २००९ मा धनी राष्ट्रले अल्पविकसित तथा विकासोन्मुख देशमा एक सय अर्ब डलरबाबरको सहयोग गर्छौं भनेर प्रतिबद्धता जनाएका थिए। त्यो प्रतिबद्धता सन् २०२० देखि लागू गर्ने बताएको भएता पनि हालसम्म कार्यान्वयन भएको छैन। उक्त प्रतिबद्धता कार्यान्वयन गर्ने विषयमा सन् २०१५ मा क्रान्तिको पेरिसमा एउटा स्पष्ट दृष्टिकोण पेस भएको भए पनि प्रभावकारी कार्यान्वयन हुनसकेको छैन। सन् २०२० मा कोरोनाका कारण सम्मेलन नभएपछि कार्यान्वयनको पाटो कमजोर बन्न पुगेको तर्क गरिन्छ। यद्यपि सन् २०२२ देखि यसलाई प्रयोगमा लैजाने भनिए पनि अभै सार्थकता पाउन सकेको छैन। विकासित देशले कूल एक सय अर्ब डलर जम्मा नगरे पनि ८० अर्ब डलरबाबर जम्मा भएको बताइन्छ। सो रकम अनुकूलन र जलवायु न्यूनीकरणमा प्रयोग गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गरेका छन्।

अनुकूलन र न्यूनीकरणले मात्रै गरिब देशको र नेपालजस्तो अल्पविकसित देशको मुद्दा सम्बोधन हुँदैन भनेर जी-७७ र चीनलगायतका देशले धारणा राख्दै आएका छन्। हानी र नोक्सानीको क्षतिपूर्तिका लागि छुट्टै संयन्त्र बनाउनुपर्ने त्यसका लागि कोष पनि छुट्टै हुनुपर्ने माग उठेको छ। नेपाल जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय संरचना महासन्धिको पक्ष देश हो। नेपालले

'राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६', 'वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६' तथा नियमावली, २०७७, 'स्थानीय अनुकूलन कार्ययोजनाको राष्ट्रिय खाका, २०७६', 'जलवायु उत्थानशील योजना तथा बजेट तर्जुमा निर्देशिका, २०७७' र 'जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी लड्डैगिक तथा सामाजिक समावेशीकरण रणनीति तथा कार्ययोजना, २०७७/२०८७' तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइसेको छ।

यस्तै, पेरिस सम्झौताबमेजिम दोस्रो राष्ट्रियरूपमा निर्धारित योगदान र राष्ट्रिय अनुकूलन योजना पेस गरेको छ। त्यस्तै, नेपालले २०७८ मा तेस्रो राष्ट्रिय सञ्चार प्रतिवेदन, राष्ट्रिय जलवायु सङ्कटापन्नता तथा जोखिम मूल्याङ्कन प्रतिवेदन, दीर्घकालीन न्यून उत्सर्जन विकास रणनीति र २०८० मा राष्ट्रियरूपमा निर्धारित योगदानको कार्यान्वयन योजना स्वीकृत गरी लागू गरिएको छ।

यसअघि नै नेपालले कोप-२६ मा सन् २०३० सम्मा ४५ प्रतिशत बन क्षेत्र कायम गर्ने, जलवायु जोखिमबाट देश र जनतालाई सुरक्षित राख्ने र सन् २०४५ मा कार्बन उत्सर्जनलाई शून्यमा भार्नेजस्ता महत्वाकाङ्क्षी योजना प्रस्तुत गरेको छ। तर जलवायु परिवर्तनमा नेपालको योगदान कम भए पनि क्षति र जोखिम भने बढी भोग्नुपरेको छ।

जलवायु परिवर्तनको अवस्था विकारल छ। यसलाई हामीले सामान्यरूपमा लिने अवस्था नभएको बताइन्छ। विश्वको औसत तापक्रम एक दशमलव एक डिग्रीमा बढ्नुको अर्थ नेपालमा पहिले नै एक दशमलव पाँच डिग्रीबाबरको तापक्रम बढिसकेको भन्ने अर्थमा लिन सकिन्छ।

विशेषतः युरोपमा दुई डिग्रीभन्दा माथिको अवस्था छ। एक दशमलव पाँच डिग्री विश्व तापक्रम वृद्धि हुँदा नेपालको हिमालयमा त्यसको असर एक दशमलव आठदेखि दुई दशमलव दुई डिग्रीमा बराबर हुन्छ भनिएको छ। जुन विकारल अवस्था भएको यस क्षेत्रका जानकारहरूको भनाइ छ।

प्रधानमन्त्री प्रचण्डले पछिल्ला दिनमा जलवायु परिवर्तनको विषयलाई मुखररूपमा उठाउँदै आउनुभएको छ। प्रधानमन्त्रीको निमन्त्रणमा नै संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिव एन्टियो गुरुऐसले गत महिना नेपालको चारादिने भ्रमण गर्नुभयो। अन्नपूर्ण र सोलुखुम्बु पुगेर गुरुऐसले जलवायु परिवर्तनको असरलाई नजिकबाट नियाल्नुभयो।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घका महासचिव गुरुऐसले नेपाल भ्रमणका क्रममा सोलुखुम्बु जिल्लाको खुम्बु पासाडल्हामु गाउँपालिकामा पुगेर सामाजिक सञ्जाल एक्समार्फत भिडियो सन्देश जारी गर्दै जलवायु परिवर्तन रोकथामका लागि विश्व समुदायलाई आग्रह गर्नुभएको थियो। महासचिव गुरुऐसले सङ्घीय संसदको संयुक्त बैठकलाई सम्बोधन गर्दै यस मुद्दामा नेपालजस्ता देशलाई सहयोग गर्न विश्व समुदायलाई आग्रह गर्नुभएको थियो।

त्यसो त प्रधानमन्त्री प्रचण्डले पछिल्ला दिनमा जलवायु परिवर्तन र त्यसको असरका बारेमा विश्व समुदायसँग अब याचना होइन, आफ्नो दाबी प्रभारकारीरूपमा प्रस्तुत गर्ने बताउँदै आउनुभएको छ। उहाँले उच्च सरकारी निकायलाई प्रभावकारी र वस्तुनिष्ठ योजना तयार पार्न निर्देशन दिनुभयो।

बढ्दो जीवाशम इन्धनको प्रयोग, वन फाडानी, औद्योगिक गतिविधि, र वायुमण्डलमा कार्बनडाइअक्साइड र मिथेनजस्ता हारितगृह ग्रास उत्सर्जनले हारितगृह प्रभावलाई बढाएको छ। यसले समग्र पारिस्थितिक प्रणाली, मौसमको

सामाजिकी

रमेश लम्बाल

दाँचा र जीविकोपार्जनमा बाधा पुगारहेको छ। समुद्री तटीय क्षेत्रमा जलसतह बढेको छ। त्यस्तै चरम मौसमी घटना आँधीबेही, खडेरी, बाढी र गर्मीको लहर गम्भीर बन्दै गएका छन्। यसले बाली उत्पादनमा कमी ल्याउनुका साथ साथ कीरा र रोगको बढ्दो प्रकोपका कारण कृषि प्रणाली समस्यामा परेको छ। वातावरणीय प्रभावका अलावा जलवायु परिवर्तनले मानव स्वास्थ्यलाई असर गरेको छ। वायु प्रदूषणले श्वासप्रश्वासको समस्या बढेको छ भने गर्मीको लहरले यससँग सम्बन्धित रोगको जोखिम बढाएको छ। मनसुनको दाँचामा आएको परिवर्तनले पानीको अभाव र प्रदूषण फैलाउन सहयोगी बनेको छ। त्यसले पानीजन्य रोग बढाएको छ।

यस विश्वव्यापी सङ्कटको सामना गर्न नीति परिवर्तन, प्राविधिक आविष्कार, र व्यक्तिगत कार्यहरू समावेश गरी बहुआयामिक दृष्टिकोणका साथ काम गर्नु आवश्यक छ। नवीकरणीय ऊर्जा स्रोतमा प्राथमिकता दिँदै दिँगो पूर्वाधारमा लगानी तथा उत्सर्जन रोक्न कडा नियम व्यवहारमा नै लागू गर्नु जस्ती भइसकेको छ।

जलवायु परिवर्तनले सीमा नाथेको हुनाले यसको प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न पेरिस सम्झौताजस्ता एकीकृत प्रयास र सम्झौताको कार्यान्वयनमा जोड दिइनुपर्छ। नवीकरणीय ऊर्जा जस्तै: सौर्य, वायु र जलविद्युतमा भएको प्रगतिले जीवाशम इन्धनको लागि नयाँ विकल्पको सहज उपलब्धतामा जोड दिइनुपर्छ।

विश्वव्यापीरूपमा बढ्दो सचेतना र प्रयासको बाबुजुद, थार्पिंदो चुनौतीले जलवायु परिवर्तनको सामना गर्न बाधा पुरायाइहेको छ। जीवाशम इन्धनमा रहेको आर्थिक निर्भरता, शक्तिशाली देश र बहुराष्ट्रीय कम्पनी र उद्योगको नीहित स्वार्थ, र राजनीतिक वैमनस्यताले महत्वाकाङ्क्षी ठानिएको जलवायु नीतिको कार्यान्वयनमा बाधा उत्पन्न गर्दै आएको छ। कमजोर समुदायमा जलवायु परिवर्तनको असमान प्रभावले सामाजिक असमानता बढाएको छ। त्यसले समाधानका उपाय निकाल्न कार्यान्वयन गर्नसमेत जटिलता थपेको छ।

ओशीको रातमा चाँदीको धेरा भनेजस्तै चुनौतीका बीचमा पनि आशाका किरण भने विश्व समुदायमा देखाएको छ। विश्व समुदायमा एक प्रकारको जागरण पैदा भ

